

Марјан Петрески

Универзитет Американ Колеџ Скопје

Finance Think – Институт за економски истражувања и политики, Скопје

ВЛИЈАНИЕТО НА ПАНДЕМИЈАТА КОВИД-19 ВРЗ ДЕТСКАТА СИРОМАШТИЈА ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА: СИМУЛАЦИОНИ ПРОЦЕНКИ

Апстракт

Целта на овој труд е да ги процени очекуваните влијанија од пандемијата КОВИД-19 врз детската сиромаштија во Северна Македонија. Трудот се потпира на моделот за микросимулација на даноци и надоместоци МК-МОД за Северна Македонија врз основа на Истражувањето (анкетата) за приходите и условите за живеење од 2019 година. Со симулацијата се зема предвид развојот на приходите, според забележаните движења во првите три квартали од 2020 година, добиени од Анкетата за работната сила, што го вклучува раниот ефект на пандемијата и владиниот одговор. Во Северна Македонија, речиси ниту една владина мерка не беше директно насочена кон приходите на децата, но три клучни и најголеми мерки се однесуваат на приходите на домаќинствата: субвенција за плата од 14.500 денари по работник во најтешко погодените компании, олеснување на критериумите за добивање гарантиран минимален приход и еднаквата поддршка на ранливите групи од населението во два наврати. Резултатите покажуваат дека се проценува дека релативната стапка на детска сиромаштија ќе се зголеми од 27,8 проценти пред

пандемијата на 32,4 проценти за време на пандемијата. Ова зголемување става дополнителни 19.000 деца под прагот на релативна сиромаштија. Резултатите дополнително укажуваат дека апсолутната сиромаштија најверојатно ќе се намали првенствено поради автоматските стабилизатори во случај на социјална помош и поради еднократната парична помош.

Клучни зборови: детска сиромаштија, микросимулација, Северна Македонија.

Благодарност: Овој труд е целосно заснован на поголемата студија „Социјалните и економските ефекти на КОВИД-19 врз децата во Северна Македонија: брза анализа и предлози за политики“ и нејзината последователно ажурирана верзија, која ја подготвија Finance Think – Институт за економски истражувања и политики, Скопје и Канцеларијата на УНИЦЕФ, Скопје со финансиска помош од УСАИД Северна Македонија. Авторот изразува благодарност до сите засегнати страни кои се согласија да се преземе делот од Студијата кој се содржи во овој труд и да се објават во ревија.

ВОВЕД

Пандемијата предизвикана од глобалното ширење на коронавирусот КОВИД-19 наштети на социјалната, образовната и здравствената добросостојба на децата, при што најпогодени се најранливите. Децата беа директно погодени, преку затворањето на училиштата, затворањето на воннаставните установи и установите за згрижување деца, преку социјалното дистанцирање и ограничување, што значително го оптоварува нивниот образовен, когнитивен и емоционален развој, со ризик од зголемување на нивото на анксиозност и стрес. Воедно, децата беа погодени и индиректно, преку намалувањето на приходите на домаќинствата, што ја намали нивната материјална и социјална благосостојба, го наруши пристапот до социјална и здравствена заштита, а исто така беа изложени на најголем ризик за неухранетост. Од клучно значење е да се разбере дека негативното влијание на кризата „КОВИД-19“ може да биде особено силно за одредени групи деца, вклучително и оние кои живеат во сиромаштија, деца со попреченост, деца лишени од родителска грижа, деца во притвор итн. Понатаму, негативните влијанија од вакви размери може да траат многу повеќе од краткорочното ширење на детската сиромаштија и да се чувствуваат во текот на многу години во детството или подолго (Елдер, 1999).

Искуствата од минатите економски кризи, кои сериозно ги погодија децата во Северна Македонија, го потврдуваат очекувањето дека актуелната криза

ќе има значителни долгорочни неповолни ефекти врз децата. Истражувањата и податоците за проценка на Глобалната финансиска криза од 2009 година покажуваат дека децата биле погодени индиректно, бидејќи „повеќе од половина од домаќинствата (56,4 проценти) во Северна Македонија не биле во можност целосно да ги обезбедат потребите за школување на своите деца, 8,8 отсто од децата имаа проблеми со пристапот до образование, додека 9,3 проценти немаа пристап до редовни здравствени прегледи“ (Геровска Митев, 2010). Истовремено, сиромаштијата на двојките со деца меѓу 2008 и 2010 година се зголеми за 3,4 процентни поени, додека кај другите домаќинства со деца се зголеми за 5,5 процентни поени, при помал пораст на сиромаштијата на населението од 2,2 процентни поени во истиот период. Детската сиромаштија се зголеми од 34,1 проценти во 2009 година на 36,9 проценти во 2010 година.¹

Здравствениот одговор на КОВИД-19 предизвика сериозни економски загуби и загуби на работните места во Северна Македонија. Со прогласувањето на вонредна состојба на 18 март 2020 година од страна на претседателот, техничката влада² вовеле строги мерки за затворање,

¹ Овие бројки за сиромаштијата се засноваат на Истражувањето за буџетот на домаќинствата, кое прекина во 2010 година со воведувањето на Истражувањето за приходи и услови за живеење. Оттука, тие не треба да се споредуваат со нашите подоцнежни проценки врз основа на Статистиката за приходите и условите за живот (SILC).

² Назначен на 3 јануари 2020 година, со мандат од 100 дена за подготовка и спроведување фер и демократски избори закажани за 12 април

вклучително и полициски час. Како резултат на тоа, дел од економската активност влезе во индуцирана контракција бидејќи баровите, рестораните и трговските центри беа принудени да затворат. Другиот дел од економската активност значително стивна со затворањето на границите и ограничувањето на движењето, особено во угостителството и трговијата. МОТ/ЕБОР (2020) процени дека еквивалентен износ на полно работно време од околу 85.000 работни места (11,5 проценти од вкупната вработеност) се изгубени до средината на вториот квартал на 2020 година. За среќа, реалните загуби на работни места се сведени на минимум, особено поради владините шеми за субвенционирање. Сепак, значителен дел од приходот е изгубен.

Веројатно ова значително ја влоши сиромаштијата. Во 2019 година, детската сиромаштија (0 - 17) изнесуваше 27,8 проценти, што е пад за 1,5 процентен поен во споредба со 2018 година, но сепак укажува на тоа дека од вкупно 448.000 луѓе кои живеат под прагот на сиромаштија, околу 113.000 се деца. Процентот на деца кои се сериозно материјално лишени - т.е. детска популација што не може да си дозволи најмалку 4 од 9 основни потреби - изнесува 33,5 проценти. Свкупно, 9,4 проценти од сите деца во Северна Македонија страдале од сложени ризици (сиромаштија на

приходи, материјална лишеност и живеење во домаќинства без работа) во 2019 година, речиси четири пати повеќе од просекот на ЕУ-28. Постоечките докази³ укажуваат на тоа дека домаќинствата на етничките Албанци сочинуваат повеќе од 40 проценти од најсиромашниот квинтил, со расположливи приходи од само две третини од оние со кои располагаат македонските врсници, а ромското население не само што е концентрирано во долните 40 проценти, туку исто така е далеку под другите етнички групи во резултатите од пазарот на трудот, човечкиот капитал и другите немонетарни индикатори за сиромаштија.

Системот за социјална и детска заштита во Северна Македонија помина низ сеопфатна реформа во јуни 2019 година со цел дополнително да се намали сиромаштијата преку зголемување на паричните трансфери и подобро таргетирање. Измените и дополнувањата на законот ја зголемија ефективноста на социјалната и детската заштита со наметнување две главни измени: (а) воведување гарантиран минимален приход за сиромашните домаќинства и (б) отстранување на повеќето услови за детски додаток, со што значително се зголеми нивната покриеност. Промените вклучија напредна и

2020 година. Тоа значеше дека во моментот на кризата – и со затворањето на училиштата на 11 март 2020 година – Северна Македонија немаше функционален парламент, така што прогласувањето на вонредната состојба од страна на претседателот беше единствениот правен начин да се врати моќта за креирање политики на Владата.

³ Не постои национална статистичка поделба по етничка припадност. Според тоа, се користат алтернативни извори. Клучниот извор за етничката поделба овде е Истражувањето (анкетата) за квалитетот на животот во Македонија, кое беше подготвено и спроведено од Finance Think во мај-јуни 2017 година. Видете <http://www.financethink.mk/models/survey-on-quality-of-life-in-macedonia-2017/>

подобрена интеграција на социјалните услуги, вклучително и на оние кои имаат за цел да одговорат на случаите на насилство врз децата. Трошоците за социјална заштита се во растечки тренд и достигнуваат 15,5 отсто од БДП во 2019 година, вклучувајќи ги и трошоците за социјална помош, но таа сочинува само 1,4 отсто од БДП. Покрај тоа, само четвртина од таквите трошоци се однесуваат на децата (Петрески и Петрески, 2018).

Владата употреби два вида политички мерки за да се спречи губењето на приходите и да се одржи квалитетот на животот на граѓаните: мерки за задржување на вработеноста и дополнителни парични надоместоци. Клучната мерка за задржување на вработеноста, која првпат беше воведена во април-јуни 2020 година, беше доделување субвенција од 14.500 денари по работник на погодените компании. Повторно беше воведена во октомври-декември 2020 година, со потесно таргетирање и проширени износи, условени од степенот на опаѓање на прометот. Субвенционирањето на половина од придонесите за социјално осигурување на вработените во погодените компании беше прекинато, бидејќи беше помалку привлечно за компаниите во споредба со мерката „14.500 денари по работник“ (Меѓународна организација за трудот/Европска банка за обнова и развој, 2020 година).

Вториот тип на интервенции се фокусираше на приходите од социјалните трансфери. Прво, критериумите за подобност за гарантирана минимална помош беа привремено ублажени со (i)

воведување тестирање на средствата врз основа на приходите во претходниот месец, наместо претходните три, и со (ii) овозможување на корисниците да поседуваат недвижен имот во кој живеат, автомобил постар од 5 години и градежно земјиште помало од 500 м² – критериуми со кои претходно барателите беа неподобни. Finance Think (2020) оцени дека мерката позитивно влијаела на приходите на најсиромашните сегменти. Второ, критериумите за подобност за бенефиции за невработеност беа привремено ублажени за да ги опфатат сите поединци кои ја загубиле работата во март и април 2020 година, без оглед на причините. Трето, Владата распореди значителен износ на еднократна помош во два наврати: во мај 2020 година за примателите на приходи од социјални трансфери, невработените кои се регистрирани како активни баратели на работа, работниците со ниска плата и младите (16 - 29 години) во јавното образование; и во декември 2020 година за невработените кои се регистрирани како пасивни баратели на работа, пензионери со ниска пензија, млади кои се изоставени во првиот циклус на еднократна помош, самохрани родители и одредени групи уметници. Само мерките со кои се воведуваат еднократни парични бенефиции беа директно насочени кон децата за време на пандемијата. Со другите социјални трансфери, децата беа опфатени индиректно со таргетирање на работниците и домаќинствата.

Целта на овој труд е да се процени влијанието на пандемијата КОВИД-19 врз детската сиромаштија во Северна Македонија. Анализата ја правиме во

мај 2021 година, многу пред да бидат објавени официјалните податоци за сиромаштијата, за да им обезбедиме насоки на властите за потенцијалните инстант-средства кои се потребни за да се спречат долгорочни последици. Освен тоа, нудиме методолошки пристап заснован на модел на микросимулација на даноци и надоместоци, кој зголемено се применува со појавата на пандемијата. Оттука, овие два елементи имаат свој придонес во однос на сегашните оскудни сознанија за тоа како пандемијата влијае врз детската сиромаштија.

Потсетникот на трудот е организиран на следниов начин. Во делот 2 е претставена аналитичката рамка, имено деталите за симулациската вежба, претпоставките и користените податоци. Дел 3 ги прикажува резултатите и опфаќа дискусија. Дел 4 е заклучокот и опфаќа дискусија која е значајна за политиката.

АНАЛИТИЧКА РАМКА

Оваа проценка на детската сиромаштија во услови на КОВИД-19 го користи моделот за микросимулација на даноци и надоместоци МК-МОД за Северна Македонија. Тоа е статичен модел каде што индивидуалното однесување (активноста на пазарот на трудот, вработувањето, грижата за децата, штедењето, итн.) се претпоставува дека е егзогено за системот на даночни бенефиции. Припаѓа на групата на „стандардни“ статични модели каде што поединците/домаќинствата избираат да снабдуваат работна сила (часови работа) до точката каде што „маргиналната неполезност на работата е еднаква на маргиналната

корисност на расположливиот приход (нето од данокот). (Саез, 2010, стр.180). Во вакви услови, даноците и социјалните трансфери влијаат на однесувањето на пазарот на трудот со менување на релативната вредност на работата наспроти слободното време.

МК-МОД овозможува симулација на социјална помош, детски додаток, надоместок за невработеност, директни даноци и придонеси за социјално осигурување. За потребите на вежбата за моделирање во оваа студија, се засноваме на ограничен збир од карактеристики на МК-МОД, примарната причина е што го ресетиравме моделот на Статистика за приходите и условите за живот - SILC 2019.⁴ Оттука, симулираме плати од вработување, вклучувајќи неформални плати; приходи од самовработување; и нивните поврзани оптоварувања со даночни и социјални придонеси; потоа, гарантиран минимален приход и детски и образовни додатоци. Следниве категории на приход и поврзани даноци не се моделирани, туку земени како што е пријавено во SILC 2019 година: приход од капитал (закупнини и дивиденди); пензии; бенефиции за невработеност; и парични трансфери меѓу домаќинствата.

Сепак, постојат две важни предупредувања. Првото е поврзано со надоместокот за невработеност, кој не го симулираме затоа што претпоставува информации за минатиот работен стаж и платата на работникот

⁴ Оригиналниот МК-МОД е изграден врз основа на сопственото Истражување за квалитетот на животот на Finance Think од 2017 година.

кој останал без работа. Покрај тоа, подобноста за надоместок за невработеност опфаќа прилично строги критериуми и доколку раскинувањето на договорот се случи на барање на работникот или со меѓусебен договор, невработеното лице ја губи подобноста. Ниту една од овие информации не е содржана во SILC, што ја спречува симулацијата. Второто предупредување се однесува на реформираната шема за социјална помош, како што е претставена во дел 1; реформата донесена во мај 2019 година е опфатена во SILC 2019. Меѓутоа, бидејќи реформата беше спроведена на половина пат во 2019 година и со оглед на тоа што е разумно да се претпостави дека има временско задоцнување помеѓу имплементацијата и нејзините влијанија врз корисниците, симулираните промени ги комбинираат ефектите од реформата од 2019 година и од олеснувањето на критериумите за подобност за парични бенефиции како одговор на КОВИД-19.

За да го симулираме ефектот на КОВИД-19 врз приходите на домаќинствата, користиме параметри за тоа како се однесувале приходите за време на пандемијата од друго истражување, имено, Истражувањето за работна сила (APC), кое се спроведува квартално во Северна Македонија. Во моментот на пишување на оваа ажурирана верзија, беше објавено Истражувањето за работна сила K1-K3. Истражувањето за работна сила има два клучни извори на приходи: од плати и од самовработување. Затоа, ги користиме забележаните промени во K1-K3 од 2020 година, во споредба со 2019 година, за да го доловиме вистинскиот

ефект од кризата (кој ги комбинира шокот и владиниот одговор, првенствено преку клучната мерка за субвенции за платите).

Ги користиме овие информации на следниот начин. За платите, дефинираме ќелија по гранка со двоцифрена NACE Рев.2 (вкупно 89 гранки), пол (мажи и жени) и старосна група (млади 15 - 24, возрасни 25 - 49, постари возрасни 50 - 64), што води до 534 ќелии. Потоа, за секоја ќелија - на пример, вработени во компјутерско програмирање кои се млади и мажи - го пресметуваме вкупниот приход од платите во набљудуваните периоди: 2020 (првите три квартали, скалесто подредени за да ја одразат годината) и 2019 (цела година). За секоја ќелија, ја добиваме промената на приходот од плата помеѓу двата периода. За ќелиите за кои бројот на вработени во 2019 година беше помал од 1.000, произволно доделуваме непроменлив број на приходи од плата, бидејќи таквите мали ќелии се соочуваат со големи стандардни грешки, а вистинските бројки може да бидат водени од одредени согледувања. За приходите од самовработување, ги пресметуваме промените во приходите за 21 сектор со едноцифрена NACE Рев.2. Оттука, го применуваме истиот пристап, но нашите ќелии овде се агрегатно дефинирани, бидејќи поделбата на примерокот на самовработени подалеку од ова води до големи стандардни грешки. Според тоа, на располагање ги имаме забележаните промени за време на пандемијата во приходите од плати во 534 ќелии и забележаните промени во приходите од самовработување во 21

ќелија. Ги користиме за да симулираме како потенцијално се однесувал приходот забележан во SILC 2019 година за време на пандемијата од 2020 година.

Ја проверуваме општата валидност на нашата постапка со споредување на однесувањето на приходите од плата и самовработување од Истражувањето на работната сила и потоа ја спроведуваме симулацијата во SILC. Резултатите се претставени во табела 1. Генерално, симулираните промени се со споредлива

загубите во приходите од плата/самовработување го зголемуваат бројот на домаќинства кои ги исполнуваат условите за гарантирана минимална помош (т.н. автоматски стабилизатори). Тестирањето на средствата се изврши на приходите во последниот месец, наместо во последните три, но со тек на време ова повеќе не беше од општо значење со оглед на тоа што кризата траеше веќе 10 месеци до моментот на пишување.

Табела 1 – Симулирани наспроти забележани промени во приходите од плата и самовработување за време на пандемијата на КОВИД-19

	Статистика за приходи и услови за живеење - SILC (симулирана)	Истражување (анкета) за работната сила - LFC (забележано)
Приходи од плата	5 %	9,8 %
Приходи од самовработување	-11,6 %	-10,7 %

Извор: Пресметки на авторите врз основа на SILC 2019, LFS 2019 и 2020, и МК-МОД

големина со забележаните промени, што докажува задоволителна робусност на пристапот.

Симулацијата на гарантираната минимална помош (GMA) се заснова на претпоставката дека отстранувањето на приходот од компонентата закупнина како критериум имитира олеснување на критериумите за подобност. На добиениот број приматели на гарантирана минимална помош симулираме продолжување на енергетскиот додаток од 6 на 12 месеци. Уште поважно,

На крајот, симулираме еднократна парична помош што Владата ја додели во два наврати:

- Во мај 2020 година, помош од 9.000 денари на лица постари од 18 години кои живеат во домаќинства кои примаат социјална помош (гарантирана минимална помош и други додатоци) и на активни регистрирани баратели на работа; еднократна парична помош од 3.000 денари на вработени чии приходи потекнуваат исклучиво

од работен однос и кои не надминуваат 15.000 денари месечно; и еднократна парична помош од 3.000 денари на ученици и студенти на возраст од 16 до 29 години во редовно јавно образование.

- Во декември 2020 година, еднократната помош беше наменета за пасивни баратели на работа со ниски примања (не поголеми од 15.000 денари месечно во 2020 година); пензионери со пензија помала од 15.000 денари месечно; и некои други специфични категории (како што се филмски уметници, пејачи итн.).

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Врз основа на методологијата и претпоставките наведени погоре, беше подготвен нов сет од податоци за приходите на домаќинствата кој го нарекуваме „сценарио по КОВИД-19“. Врз основа на овие податоци, стапките на детска сиромаштија по КОВИД-19 беа пресметани земајќи ги предвид диференцијалните ефекти на приходот од плата, приходот од самовработување, приходот од социјални трансфери и еднократните плаќања. Воедно, ги одделивме стапките на детска сиромаштија според некои индивидуални карактеристики и карактеристики на домаќинството.

Табела 2 ги прикажува ефектите на КОВИД-19 врз детската сиромаштија споредувајќи ги главните стапки на детска сиромаштија од 2019 година со процентите по КОВИД-19. Користени се три индикатори за детска сиромаштија: релативниот врз основа на учеството на

детската популација што живее во домаќинства чиј приход е намален под 60-тиот перцентил од просечниот еквивалентен приход; и две апсолутни стапки на сиромаштија – прагови на сиромаштија со екстремно низок и горно среден приход. За дискусија за предупредувањата во врска со користените линии на сиромаштија, видете Петрески и др. (2020a). Колоните (2)–(5) се однесуваат на влијанието на секој фактор врз стапката на сиромаштија пред КОВИД-19, разгледувана посебно, додека колоната (6) ја прикажува симулацијата на влијанието на сите четири фактори земено заедно.

Се предвидува дека КОВИД-19 силно ќе влијае на детската сиромаштија. Се проценува дека стапката на релативна сиромаштија се зголемила од 27,8 проценти пред пандемијата на 32,4 проценти за време на пандемијата. Ова зголемување од 4,6 процентни поени дополнително би ставило речиси 19.000 деца во Северна Македонија под прагот на релативна сиромаштија.⁵ Резултатите дополнително сугерираат дека апсолутната сиромаштија најверојатно ќе се намали првенствено поради автоматските стабилизатори во случај на социјална помош и поради еднократната парична помош.

Во табела 2 се прикажани дополнителни интересни согледувања. Зголемениот ефект на приходот од плати кој опаѓа (вклучувајќи го сериозното намалување на платите од неформалните работни места, колона 2) се проценува на околу 3,1

⁵ Според проценките на населението на ДЗС, бројот на деца од 0 до 17 години во 2019 година во Северна Македонија изнесува 407.865.

Табела 2 – Ефект на КОВИД-19 врз детската сиромаштија

	После КОВИД-19					
	Индивидуално влијание на разгледуваните фактори					
Пред КОВИД-19	Влијание на падот на приходот од плата (вкл. неформални плати)	Влијание на падот на приходите од само-вработување	Влијание на олабавување на социјалната помош	Влијание на еднокраатната парична помош	Влијание на	Проценка за 2020
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(6)
Релативна сиромаштија (под 60 % од еквив. просечниот приход)	27,8 %	30,9 %	31,3 %	28,4 %	28,3 %	32,4 %
Апсолутна сиромаштија, под прагот на екстремно ниски приходи	1,5 %	2,1 %	2,8 %	0,5 %	0,4 %	0,6 %
Апсолутна сиромаштија, под прагот на горно среден приход	8,1 %	8,5 %	9,3 %	8,1 %	7,1 %	7,5 %

Извор: Пресметки на авторите врз основа на SILC 2019 и МК-МОД

процентен поен, додека ефектот од падот на приходите од самовработување (колона 3) – се проценува на 3,5 процентни поени. Ова покажува дека самовработените лица почесто се движат околу прагот на сиромаштија, а шок од големи размери, како што е оној од КОВИД-19, лесно ги носи кон сиромаштија. Ова не е изненадување со оглед на тоа што голем дел од самовработените се наоѓаат во најтешко погодените сектори, како што се трговијата на мало, личните услуги (фризерски салони и козметички салони), барови, ресторани и транспорт.

Проценуваме дека олеснетите критериуми за гарантирана минимална помош како одговор на „КОВИД-19“ ја намалуваат апсолутната сиромаштија од 1,5 на 0,5 отсто, под претпоставка дека сите подобни најсиромашни сегменти од сиромашните ќе добијат помош. Овој резултат е конзистентен со фактот дека најголемиот дел од приходите под прагот на горниот среден приход се социјални приходи. Сепак, причините за неуспехот да се искорени екстремната сиромаштија треба повторно да се бараат во критериумите за подобност за сопственост на имот, како и во веројатната несоодветност на износите за помош за многу големи семејства.

Во колоната (5) е претставено зголеменото влијание на еднократната парична поддршка која има значаен ефект врз апсолутната сиромаштија, што е интересно да се разгледа. Сепак, треба да се биде внимателен во толкувањето, бидејќи во најголем дел, овие парични исплати ги надополнуваат и онака ниските примања – од социјална помош или од

вработување со мала плата – и оттука кумулативно се покажуваат како моќна алатка во искоренувањето на екстремната сиромаштија. Затоа, тие се соодветно насочени, но самостојно веројатно не можат да ја искоренат сиромаштијата.

Генерално, се утврди дека загубите на приходите поради „КОВИД-19“ првенствено ја влошуваат релативната детска сиромаштија, иако до одреден степен ја влошуваат и апсолутната сиромаштија според прагот на горниот до среден приход. Олеснетите критериуми за гарантирана минимална помош и еднократните парични исплати го ублажуваат влијанието врз детската сиромаштија главно во левата опашка на распределбата на приходот, па оттука влијаат првенствено на апсолутните стапки на сиромаштија, што се определува со прагот на приход за подобноста за гарантирана минимална помош и таргетирањето на еднократна парична поддршка.

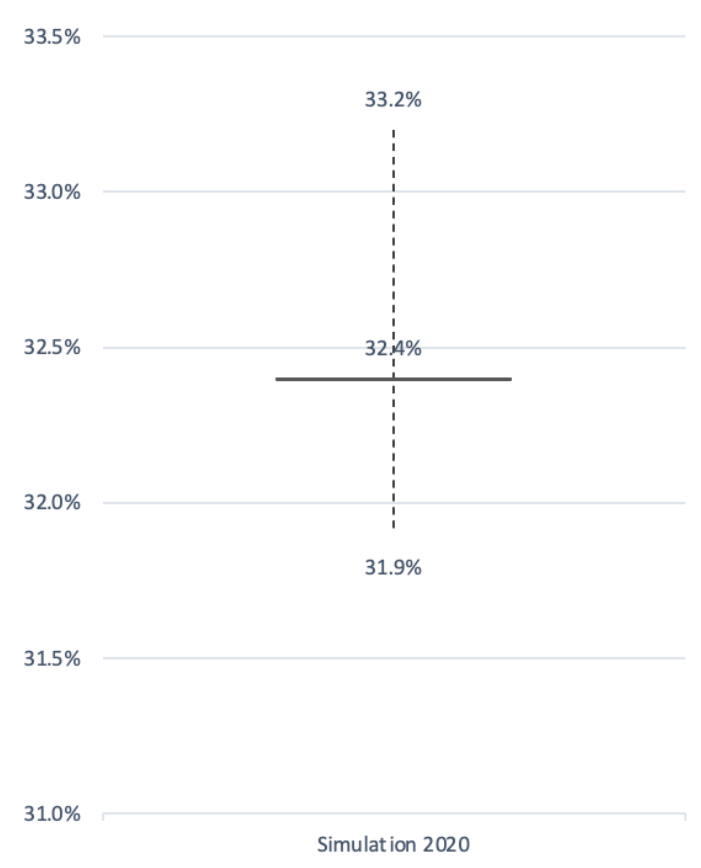
Овие проценки претпоставуваат дека ефектот од кризата со КОВИД-19 во четвртиот квартал од 2020 година (кој не е набљудуван во моментот на пишување на овој труд) го следел моделот на првите три квартали. Ова може да биде разумна претпоставка, имајќи предвид дека мерката „14.500 денари по работник“ беше повторена во октомври 2020 година. Иако имаше потесно таргетирање, сепак помогна да се одржат приходите и работните места. Приходите од самовработување можеби се намалија слично како трендот во претходните квартали, имајќи предвид дека некои видови мали бизниси - како што се ресторани-те за свадби, игротеките и училиштата

за странски јазици - останаа затворени, додека други - како што се рестораните и кафулињата - продолжија да се соочуваат со ограничена побарувачка. Четвртиот пакет-мерки за одговор на Владата исто така вклучуваше мали грантови за малите бизниси кои останаа затворени, но поверојатно е дека тие ќе се користат за покривање на натрупаните фиксни трошоци (во најголем дел за кирии) отколку за приходи од самовработување. Со оглед

на овие несигурности во врска со развојот на приходите во четвртиот квартал од 2020 година (К4-2020), воведуваме интервал на доверба од 20 проценти од двете страни и повторно ја пресметуваме вкупната релативна сиромаштија.

Слика 1 ги прикажува резултатите и укажува на тоа дека без разлика дали влијанието на КОВИД-19 врз приходите ќе се намали или зголеми, се очекува процентниот број на дополнителни деца кои

Слика 1 – Несигурност околу проценката на релативната стапка на детска сиромаштија (2020 година)

Извор: Пресметки на авторите врз основа на SILC 2019 и МК-МОД

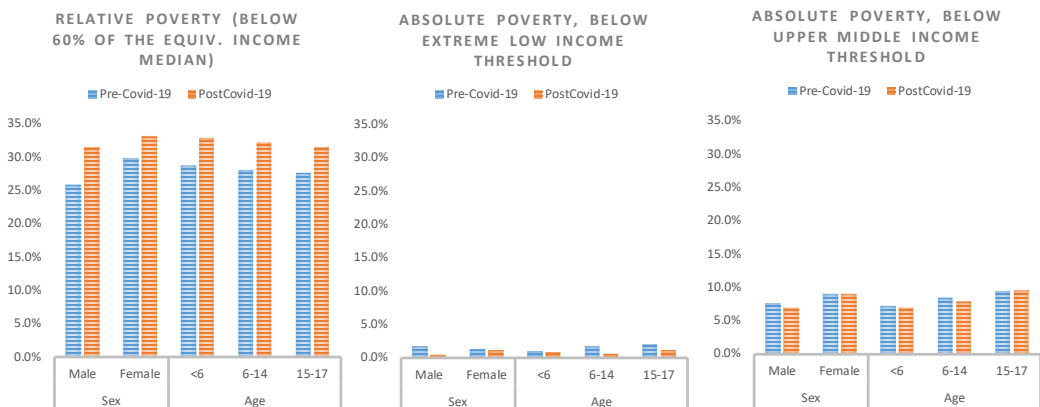
се соочуваат со релативна сиромаштија значително да се зголеми за време на пандемијата. Имено, доколку влијанието на кризата во К4-2020 е за 20 проценти помало од целокупното влијание во 2020 година, тогаш стапката на детска сиромаштија би се спуштила на 31,9 отсто; а доколку тоа беше за 20 проценти поголемо од целокупното влијание, тогаш стапката на детска сиромаштија би се зголемила на 33,2 проценти. Со овој интервал, бројот на деца кои западнале во релативна сиромаштија поради кризата со КОВИД-19 се движи помеѓу 17.000 и 22.000.

Продолжуваме со одвојување на ефектите на КОВИД-19 врз детската сиромаштија според индивидуални карактеристики и карактеристики на домаќинството. **Слика 2** ги прикажува стапките на детска сиромаштија според полот и возраста на детето. Девојчињата запаѓаат во сиромаштија почесто од

момчињата, но во однос на релативната сиромаштија, пандемијата ги погодува момчињата несразмерно посилено од девојчињата. Спротивно на тоа, момчињата подлежат на поповолни ефекти од проширените социјални трансфери врз екстремната сиромаштија. Во 2020 година најдовме помалку разлики меѓу половите. Во однос на возраста, ефектот на КОВИД-19 е распространет меѓу сите поткатегории. Релативната сиромаштија се зголемува за околу 4 процентни поени, додека апсолутната стапка на сиромаштија на прагот на горниот среден приход опаѓа за подгрупите 0 - 5 и 6 -14.

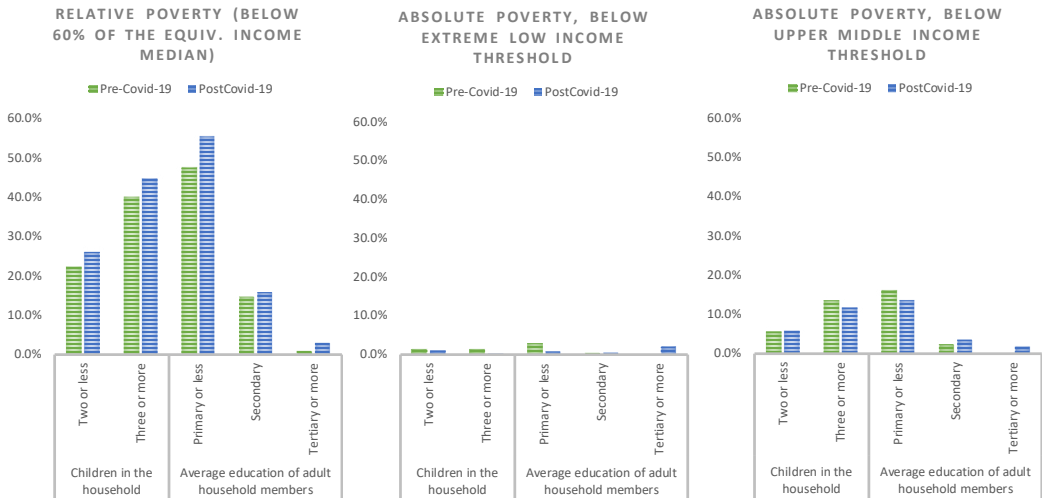
На **слика 3** се разгледуваат две карактеристики на домаќинството: дали домаќинството има 3 или повеќе деца и просечното образование на возрасните членови. Релативната сиромаштија на децата во домаќинствата со повеќе деца е неверојатно висока, а КОВИД-19 дополнително ја влошува. Сепак, ефектот

Слика 2 – Ефектот на КОВИД-19 врз детската сиромаштија, според пол и возраст

Извор: Пресметки на авторите врз основа на SILC 2019 и МК-МОД

Слика 3 – Ефектот на КОВИД-19 врз детската сиромаштија, според карактеристиките на домаќинството

Извор: Пресметки на авторите врз основа на SILC 2019 и МК-МОД

на зголемување на сиромаштијата од пандемијата не е наклонет кон домаќинствата со повеќе од 3 деца; напротив, екстремната сиромаштија поинтензивно се искорени меѓу таквите домаќинства. Детската сиромаштија е значително позастапена во домаќинствата каде просечното образование е основно или пониско, а КОВИД-19 дополнително ја интензивира. Од другата страна на спектарот, кога возрасните членови на домаќинството во просек имаат високо образование, детската сиромаштија се зголемува по КОВИД-19, но останува на многу ниско ниво. Сепак, олабавувањето на критериумите за подобност за социјална помош и еднократна помош веројатно соодветно ги таргетираа оние со висок интензитет на сиромаштија, т.е. домаќинствата со повеќе од 3 деца и со

ниско просечно образование, бидејќи веројатно е дека истовремено домаќинствата биле без или со низок интензитет на работа, што претставуваше подобност за таква помош.

ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ ЗА ПОЛИТИКАТА

Целта на овој труд беше да се проценат очекуваните ефекти од пандемијата КОВИД-19 врз детската сиромаштија во Северна Македонија. Се потпираме на моделот за микросимулација на данок и надоместоци МК-МОД за Северна Македонија врз основа на Истражувањето (анкетата) за приходи и услови за живеење од 2019 година. Со симулацијата се зема предвид развојот на приходите, според забележаните движења во првите три квартали од 2020 година, добиени од

Истражувањето (анкетата) за работната сила, кое веќе беше достапно во моментот на пишување на овој труд. Врз основа на ваквите забележани податоци, ја следиме шемата на приходи, која го вклучува суровиот ефект на пандемијата, како и владиниот одговор. Во Северна Македонија, речиси ниту една владина мерка не беше директно насочена кон приходот на децата, но три клучни и најголеми мерки се однесуваа на приходите на домаќинствата: субвенција за плата од 14.500 денари по работник во најтешко погодените компании, олеснување на критериумите за добивање гарантиран минимален приход и еднократна помош за ранливите групи од населението во два наврати.

Резултатите покажуваат дека се проценува дека релативната стапка на детска сиромаштија ќе се зголеми од 27,8 проценти пред пандемијата на 32,4 проценти за време на пандемијата. Ова зголемување од 4,6 процентни поени дополнително би ставило речиси 19.000 деца во Северна Македонија под прагот на релативна сиромаштија. Резултатите дополнително укажуваат на тоа дека апсолутната сиромаштија најверојатно ќе се намали првенствено поради автоматските стабилизатори во случај на социјална помош и поради еднократната парична помош.

За подобро приспособување на системот за кризи, особено од таков невиден карактер, Владата може да размисли за подготовка на шема за привремен основен приход (TVI). Целта на привремениот основен приход е да ги надополни приходите на луѓето со егзистенција под прагот на ранливост на сиромаштија, кој обично е над вредноста на линијата на

сиромаштија. Техничките детали може да се видат во Петрески и др. (2020b). На пример, една од симулираните опции на доделувањата на привремен основен приход е трансфер на готовина еквивалентна на четвртина од просечниот приход на домаќинството по глава на жител со проценет месечен трошок од околу 40 милиони евра, околу 2,5 пати повеќе од тековните трошоци за социјална помош. Формулирани на овој начин, трошоците за привремен основен приход се силна поддршка за децата, т.е. се доделува поголем дел од средствата на домаќинствата со деца (53,4 проценти) во споредба со нивниот удел во населението (39,3 %). За домаќинствата со три и повеќе деца, ефектот е уште посилен: 13,2 отсто учество на привремен основен приход во споредба со 6,9 отсто учество во населението. Како резултат на таквата мерка, се очекува детската сиромаштија да се намали за дури една третина.

На долг рок, Владата може да ја разгледа универзалната детска гаранција. Ова ќе вклучи отстранување на тековните услови за подобност кои се однесуваат на приход и имот, за добивање детски додаток и зголемување на детскиот додаток за примателите на гарантирана минимална помош до ниво каде што збирот на гарантираната минимална помош (вклучувајќи ја енергетската субвенција), образовниот додаток и детскиот додаток ја достигнува минималната плата. Таквиот потфат треба да биде: i) комбиниран со интервенции во даночниот систем со цел да се мобилизираат средства за негово финансирање; и ii) внимателно да се пресмета во однос на можните нарушувања на

пазарот на трудот што овој потфат може да ги предизвика. Властите треба внимателно да го испитаат и да го земат предвид искуството од неуспешната прогресивна реформа на данокот на доход од 2019 година. Клучно е, прво, да се работи на проширување на даночната основа и подобрување на заложбите за наплата, за да се соберат повеќе приходи со истите даночни стапки. Второ, реформите на данокот на добивка и цените за трансфер, како и ревизијата на конкретните даночни ослободувања, може да обезбедат дополнително зајакнување на даночната основа. На крајот, логичен следен чекор би бил реформата на данокот на доход со која се воведува прогресивност на приходите од труд и капитал, како и оданочување на капиталните добивки и каматите кои во моментот не се оданочуваат.

Со оглед на тоа што повеќе од една четвртина од граѓаните кои ги исполнуваат олеснетите критериуми за подобност за гарантирана минимална помош, не ја искористиле оваа парична помош, од суштинско значење е да се формулираат програми за информирање кои ќе бидат воспоставени во вонредни состојби со цел да се информираат сите потенцијални корисници, вклучително и домаќинствата

кои се најмногу изоставени, за промените во обезбедените социјални услуги и парични надоместоци и нивната испорачка во време на кризи. И покрај тоа што измените и дополнувањата на Законот за социјална заштита од декември 2020 година воведоа одредени елементи на реакција на шок во системот, сè уште постои потреба да се развијат стандардни оперативни процедури и планови за вонредни состојби за да се обезбеди брза мобилизација на човечки и други ресурси, како и професионален развој и програми за помош кои ќе ѝ овозможат на социјалната работна сила да продолжи, па дури и да ја зголеми работата за време на вонредни состојби. Освен тоа, поставувањето цели за трошење во трите сектори поврзани со децата - образование, здравствена заштита и социјална заштита - за следните години може да помогне во среднорочното планирање и во ублажувањето на ефектот на кризата со КОВИД-19 врз детската сиромаштија која опфаќа неколку димензии. Ќе има поголеми потреби од дополнителни ресурси (човечки ресурси, материјали, клучни вештини, дигитализација) за справување со какви било долготрајни ефекти на КОВИД-19 во раното детско образование, школувањето и здравствената заштита на децата.

РЕФЕРЕНЦИ

- Elder Jr., G.H. (1999) *Children of the Great Depression: Social Change in Life Experience*. Westview Press.
- Finance Think (2020) To what extent will COVID-19 increase poverty in North Macedonia? Policy Brief 43.
- Gerovska Mitev, M. (2010) *The Well-being of Children and Young People in Difficult Economic Times*. Skopje: UNICEF.

- ILO/EBRD (2020) Covid-19 and the World of Work. North Macedonia - Rapid Assessment of the Employment Impacts and Policy Responses. Geneva: International Labor Organization.
- Petreski, B. and Petreski, M. (2018) Analysis of the Public Spending on Education and on Social Protection of Children in the Country. Finance Think Policy Study No. 20.
- Petreski, M., Petreski, B., Dimkovski, V., Stojkov, A., Tomovska-Misoska, A. & Parnardzieva-Zmejкова, M. (2020b) Bridging measures to alleviate COVID-19 consequences: Design proposal, cost and key effects. Finance Think Policy Studies 2020-12/32, Finance Think - Economic Research and Policy Institute.
- Petreski, M., Petreski, B., Tomovska-Misoska, A., Parnardzieva-Zmejкова, M., Dimkovski, V., Gerovska-Mitev, M. & Morgan, N. (2020a) The Social and Economic Effects of COVID-19 on Children in North Macedonia: Rapid Analysis and Policy Proposals. Finance Think Policy Studies 2020-07/30, Finance Think - Economic Research and Policy Institute.
- Saez, E. (2010) Do Taxpayers Bunch at Kink Points? *American Economic Journal: Economic Policy*, 2(3): 180–212.